

Klimaserie: Kan menneskenes jura redde planeten?

Om podcasten

[Juristeriet - podcast](#)

Resumé

Hvis juraen er udviklet til at beskytte os mennesker, og de ting som vi ejer, kommer den så til kort, når det i stedet pludselig er naturen, den skal redde? Dét spørgsmål stiller vi i dette afsnit af Juristeriet professor i retslære Henrik Palmer Olsen. Vi har nemlig inviteret ham i studiet en snak om nogle af de helt grundlæggende teoretiske og filosofiske udfordringer, som juraen kan blive stillet overfor i kampen imod klimaforandringerne.

Gæst: Professor i retslære på Det Juridiske Fakultet: Henrik Palmer Olsen

Vært: Emil Tarp Vang

Hvis du har ris, ros eller gode forslag til udsendelser om jura, så skriv til os på redaktion@jur.ku.dk.

Indholdet af podcasten

Introspeak

Emil Tarp Vang:

I den her serie fra Juristeriet, skal vi tale om juraens rolle i klimakrisen. Vi skal tale med juridiske forskere, der undersøger en række forskellige områder af juraen med den centrale fællesnævner, at de alle beskæftiger sig med konsekvenser af klimaforandringerne. Og så er de optaget af, hvordan juraen kan bidrage til at finde mulige løsninger på en vej ud af krisen. I dette første afsnit skal vi tale om nogle af de helt grundlæggende juridiske strukturer, der bliver sat på prøve, når vi forsøger at håndtere klimakrisens komplekse juridiske problemstillinger. For hvordan redder vi naturen, dyrene og planeten i øvrigt, når vores juridiske system er designet til at beskytte os mennesker og de ting, som vi ejer? Hvordan beviser vi i en retssal, at store udledere af drivhusgasser har et ansvar for de skader, som deres udledning er skyld i? Og hvordan håndhæver vi det ansvar på tværs af tid og landegrænser? Det har jeg taget en snak med Henrik Palmer om. Han er professor i retslære her på Det Juridiske Fakultet, og så kan han måske gøre os lidt klogere på nogle af de juridiske grundbegreber, der kommer under pres i kampen for klimaretfærdighed.

Mit navn er Emil Tarp Vang. Velkommen til.

Del 1

Emil Tarp Vang:

Velkommen til dig, Henrik Palmer.

Henrik Palmer:

Tak skal du have.

Emil Tarp Vang:

Som jeg også nævnte i det her lille intro speak, så skal vi jo i dag tale om nogle af de grundlæggende juridiske problemstillinger, som klimaforandringerne rejser, og her måske særligt den måde, klimakrisen sætter nogle af juraens helt grundlæggende ideer lidt på prøve. I den forbindelse kunne jeg godt tænke mig at starte med at spørge dig, hvem er juraen egentlig udviklet til at beskytte?

Henrik Palmer:

Jamen altså, juraen er jo primært udviklet til at sikre, at samfund kan være velfungerende. Oprindeligt jo udviklet i bysamfund af mindre størrelse, men jo i dag, altså, udviklet også til at kunne skulle rumme at regulere hele stater, altså nationer. Så det er altså, det er det menneskelige samfund, der står i centrum for den juridiske regulering.

Emil Tarp Vang:

Men det kan vel godt skabe nogle udfordringer, når det er dyrene og naturen og planeten i øvrigt, der har brug for juridisk beskyttelse?

Henrik Palmer:

Ja. Altså, man kan sige, der er i og for sig ikke noget nyt i, at man har regulering som retter sig mod miljøet og naturen. Altså, vi har i forvejen i dag, altså, naturbeskyttelseslovgivning, vi har miljølovgivning, vi har dyrevelfærdslovgivning og så videre. Men det er jo alt sammen baseret på regler, der retter sig mod menneskers adfærd, og dyrene har ikke nogen selvstændig status i retssystemet, og det har naturen heller ikke. Så på den måde, så kan man sige, at naturen og dyrene har egentlig ikke selv nogen rettigheder. Det er stadigvæk kun mennesker, der har rettigheder og pligter. Og nogle af de her regler retter sig så selvfølgelig mod dyrene eller naturen, som så er en beskyttelsesgenstand, men det er rettighederne og pligterne, der knytter sig til mennesker. Og det, som er noget af det nye inden for forskningen, og også nogle steder faktisk implementeret i praksis, er jo den her idé om, at naturen eller dele af naturen kan have rettigheder i retssystemet og dermed også kan opnå det, man kalder for retssubjektivitet; altså de optræder som juridiske personer i retssystemet og kan lægge sager an mod mennesker og kan have rettigheder, der retter sig mod mennesker.

Emil Tarp Vang:

Ja, og hvis man synes det lyder lidt specielt, så er det også fordi, at det, som du siger, er ganske nyt. Det er noget, der bliver forsket i noget der er implementeret enkelte steder; simpelthen idéen om at give naturlige fænomener, for eksempel en konkret flod eller en skov, det man kalder retsevne og på den måde give dem status som en juridisk person, der kan føre en sag. Og hvis man synes, det lyder lige vel langhåret, så kan det være, vi lige skal starte med at se på, hvad der egentlig helt grundlæggende skal til for at noget har status som en juridisk person. Kan du kan du sige lidt mere om det?

Henrik Palmer:

Ja, altså det er jo det, der gør det til en meget ny måde at tænke på, fordi inden for sådan klassisk juridisk tænkning, så er en forudsætning for, at man kan have status som en juridisk person, det er jo altså, at man kan have både rettigheder og pligter knyttet til sin person, og det forudsætter jo igen typisk, at du har en form for agens, altså, at du er i stand til aktivt at overholde og forfølge regler og formål og så videre, og altså på den måde forstå og forholde dig til de retsregler, som gælder. Og der har det, kan man jo sige, at det er nok lidt svært for måske en flod eller en flodhest eller et sjældent dyr at agere inden for rammerne af et retssystem; altså, der er ikke noget grundlag for at antage, at de kan forstå retssystemet, vi har ikke nogen måder at kommunikere med dem om retssystem, og der er heller ikke noget, der tyder på, at de kan

interagere med mennesker på en sådan måde. Og det er det, der gør, at det optræder som en meget speciel konstruktion, kan man sige.

Emil Tarp Vang:

Ja, vel også fordi at den her konstruktion jo i praksis ville forpligte det her naturlige fænomen til at kunne stå til ansvar.

Henrik Palmer:

Præcis, altså, det er jo det, der også er udfordringerne ved det. Altså, det er klart, retssystemet er jo en menneskelig konstruktion; der er ikke noget naturligt i det, så vi kan jo sådan set konstruere retssystemerne, som vi vil, og man kan også godt give status til naturen eller dele af naturen: En flod, for eksempel, eller nogle træer eller nogle dyr kan man godt give status som juridiske personer og give dem mulighed for at optræde i retssystemet. Men der er jo også eksempler på, at det giver anledning til nye typer af problemer, som du selv påpeger der, altså, man kunne sige: Jamen, der kan være en flod, man måske gerne vil beskytte, og så vil man give den status af at være en juridisk person, men så får floden jo også pludselig måske ansvar og nogle pligter. Hvad gør man så, når floden løber over sine bredder, for eksempel, og skader andres ejendom? Så bliver floden jo måske lige pludselig erstatningsansvarlig, og hvordan skal man håndtere den situation?

Emil Tarp Vang:

Ja, og nu er du selv lidt inde på det her og jeg tænker netop, hvordan ser den her konstruktion så ud i praksis ude i retssalene? Det kan jo godt være sådan lidt svært at forestille sig.

Henrik Palmer:

Ja, fordi det, der sker, er jo, at, altså, en flod kan jo ikke, altså, rejse sig og skrive et sagsanlæg, så floden skal jo repræsenteres af nogen. Det er jo en figur, som man også kender udemærket i forvejen, altså børn. Små børn for eksempel bliver jo repræsenteret en værge, hvis der er retssager, der handler om dem; altså, det kunne være om deres arv, for eksempel, eller om, hvor de skal opholde sig. Det kender man også fra personer, som er psykisk svækkede, for eksempel, så kan man også få udpeget en værge, og andre juridiske personer, for eksempel virksomheder, optræder jo også ved repræsentanter, som repræsenterer virksomheden som helhed. Når vi så har med en flod at gøre, for eksempel, så skal man jo finde nogen, der kan være værger for floden, og som skal repræsentere flodens interesser. Og der er det så, at det jo som sagt kan være konfliktskabende, fordi du lige pludselig får en helt ny spiller på banen i form af nogle repræsentanter, som jo så skal på en eller anden måde forsøge at tænke sig ind i: Hvad er det mon floden her har godt af? Og det er svært at se, at det ikke vil føre til sådan en eller anden form for politisk fortolkning eller en afvejning af interesser. Og det er det, der så giver anledning til fornyet konflikt.

Del 2

Emil Tarp Vang:

Hvis vi så bevæger os lidt videre, så kan et begreb som jurisdiktion og vores behov for at være suveræne på vores territorier jo også rumme nogle problemstillinger i forhold til håndtering af klimakrisen.

Kan du sige lidt mere om det?

Henrik Palmer:

Helt bestemt, ja. Altså, hvis vi går lidt videre og ikke sådan kigger på sådan lokale floder eller lokale forhold, men ser på klimaet som helhed, så er det jo et verdensomspændende fænomen. Og den regulering, vi har i dag, er jo primært bygget op omkring nationalstater, hvor hver stat

har sin egen suveræn, altså en regering, og så er der typisk også en eller anden form for magtfordeling, men altså magten og muligheden for ligesom at skabe regulering knytter sig jo til de enkelte stater og regulering foregår så inden for rammerne af den stat. Og der taler man der også jo om suverænitetsprincippet; altså, at den enkelte stat er suveræn og kan selv bestemme sine egne indre anliggender. Så, altså, Tyskland kan ikke bestemme over lovgivning i Danmark, og Danmark kan ikke bestemme over lovgivning i Tyskland og så videre.

Emil Tarp Vang:

Men det kan vel så godt skabe nogle udfordringer nogle af de steder, hvor ingen, for eksempel, har suverænitet eller hvor der på andre måder er tvivl om, hvem der har suverænitet?

Henrik Palmer:

Ja, lige præcis. Altså, det er jo det, der er udfordringen; hvor vi taler om fænomener, som ikke har denne her afgrænsning til de enkelte nationalstater: Det åbne hav, rummet og klimaet, kan man sige, er også verdensomspændende og ikke noget, der afgrænser sig til et bestemt område. Og derfor, hvis man skal tage nogle tiltag, som skal, for eksempel, reducere menneskers CO²-aftryk, så bliver man jo nødt til at lave det som en form for verdensomspændende regulering. Men problemet er bare, at vi har ikke, altså jo, en global regering eller en global stat. Det nærmeste vi kommer, det er jo folkeretten, som er et ord for den internationale ret, og den baserer sig jo i vidt omfang på aftaler mellem stater; det er det vi kender som traktater og konventioner, som stater kan indgå med hinanden. Så stater kan godt aftale med hinanden, at man vil overholde nogle bestemte retningslinjer, som for eksempel for CO²-udledning. Og det er jo det, man kender fra, altså, helt tilbage fra nogle af de første, der blev lavet med denne her Kyoto-aftale også, og senest er der denne her Paris-aftale, som alt sammen jo handler, om stater som går sammen og bliver enige om nogle bestemte rammer for CO²-udledning, og hvordan man skal håndtere det og kompensere for eventuelt for meget CO²-udledning.

Emil Tarp Vang:

Og hvad er problemstillingen så i det? For det lyder jo dejligt.

Henrik Palmer:

Det lyder dejligt, og det er på mange måder også virkelig positivt, at staterne kan finde sammen om at lave de her typer aftaler. Det, der kan være udfordringen er, at der er ikke rigtig nogen, der kan håndhæve de her aftaler andre end staterne selv. I og med at vi ikke har en global regering, i og med at vi ikke har en verdensomspændende stat, så er der heller ikke noget verdensomspændende politi, der er ikke et verdenspoliti eller et globalt politi, der kan håndhæve aftalerne, altså, på tværs af landegrænserne. Så de her aftaler kan sådan set kun håndhæves af staterne selv. Der findes forskellige former for mekanismer, altså internationale domstole og så videre, som godt kan afsige dom og også kan påpege, når nogen, en stat for eksempel, ikke har overholdt deres forpligtelser efter folkeretten, men der er ikke nogen håndhævelsesmulighed. Så kan man gå videre til internationale sanktioner, for eksempel, som man kender det, altså, forskellige former for embargoer og så videre, som man kan iværksætte, men det vil jo typisk ikke være fremmende for det, der er formålet her, nemlig, altså, at sikre nedbringning af CO². Så der er et dilemma i, at vi ikke har sådan en global suverænitet. Så vi er sådan set afhængige af, at vi frivilligt stat for stat og lever op til de aftaler, som vi indgår på internationalt niveau. Så det handler simpelthen om samarbejde og frivillighed. Det er sådan set det eneste instrument, vi har til at komme videre med det her, hvis vi skal lave sådan et internationalt samarbejde omkring at sikre klimaet bedre mod de påvirkninger, der sker fra menneskers side af.

Del 3

Emil Tarp Vang:

Hvis vi så bevæger os lidt væk fra det internationale lovplan og mere over i det nationale plan, så ser vi de her år en meget markant stigning i antallet af klimaretssager og i en del af de her sager, der spiller erstatningsretten en interessant rolle, kan du sige lidt om den udvikling?

Henrik Palmer:

Ja, det kan jeg godt det. Det er jo også en ret spændende og ny udvikling, faktisk, der finder sted her, hvor at man har nogle personer eller nogle organisationer, som på forskellig måde bliver negativt påvirket af klimaforandringerne. Det kan være sådan, at klimaforandringerne simpelthen underminerer deres mulighed for at opretholde deres livsform, og der er eksempler på, at der er anlagt retssager, hvor man simpelthen forsøger at og identificere det, man kalder for en skadevolder. Altså, det er jo det; inden for erstatningsretten, der arbejder man med skadelidte og skadevolder, som er de to parter i retssagen, og det er jo skadelidte, altså dem som har lidt et tab, der lægger sag an mod skadevolder, som er dem der har forårsaget tabet. Og her er der jo eksempler på, at man forsøger at kræve erstatning fra energivirksomheder og energiselskaber, fordi de med deres, for eksempel meget intense brug af fossile brændstoffer har været med til at fremme CO²-udledning. Og der er flere eksempler på den type retssager, så der går man ligesom en anden vej; i stedet for at tale om, at ”jamen, nu skal vi have sådan nogle internationale traktater, konventioner,” så går man altså direkte med erstatningsretlige regler og principper, som man så anlægger ved en national domstol.

Emil Tarp Vang:

Så man forsøger altså på den måde at gøre de store CO²-udledere erstatningsansvarlige for de skader, som deres udledning har forvoldt, altså, så man kunne forestille sig sagsanlæg mod nogle af de store energigiganter som Shell eller BP. Men jeg tænker, det må vel skabe nogle udfordringer for det erstatningsretlige grundprincip, der handler om, at der er nødt til at være kausalitet imellem den skade, der bliver der bliver udført og så den skadelidte – er det ikke rigtigt forstået?

Henrik Palmer:

Jo, altså, der skal være kausalitet mellem de handlinger, som skadevolder har foretaget, og den skade som er indtruffet for skadelidte. Og det vil sige, at dem, der har anlagt sagen her, de skal jo sådan set kunne bevise, at det er handlinger, som Shell har foretaget sig – nu bliver vi ved Shell som eksempel, undskyld, Shell, [Palmer og Vang griner let] men det er altså det eksempel, vi bruger her – så de handlinger, som Shell som virksomhed har foretaget, skal altså kunne henføres til, altså, skal være årsag til, at for eksempel mit landområde er blevet oversvømmet. Og det kan være meget vanskeligt at bevise, fordi der er mange forskellige CO²-udledere rundt omkring i verden, og hvordan kan man egentlig bevise, at det lige præcis er den CO²-udledning, som Shell har foretaget, der har forårsaget, at mit landområde er blevet oversvømmet og ikke nogen andres CO²-udledning? Så på den måde, altså, hvis man skal holde fast i at bruge erstatningsretten, så har man altså en betydelig bevisbyrde, som man skal løfte.

Emil Tarp Vang:

Ja, og hvordan kan man så håndtere den bevisbyrde? Fordi det lyder jo som en meget vanskelig kausalitet at etablere.

Henrik Palmer:

Lige præcis, ja, men også der er der faktisk udviklinger, altså, fordi der griber man jo så til videnskabelige modeller, der ligesom skal forklare, hvordan specifikke aktiviteter, altså specifik CO²-udledning, hvordan det påvirker specifikke steder rundt omkring på kloden, altså sådan at man måske kan bevise, at det faktisk er denne her bestemte CO²-udledning, som har haft betydning for et bestemt område.

Man kan også tænke sig, at man har andre modeller, hvor man siger: ”Jamen altså, det kan godt være, at Shell ikke alene har ansvaret, men måske i sammenhæng med andre større CO²-udledere,” og så kan man beregne en andel af et ansvar eventuelt. Den type tankegang kan også komme på banen, så det synes jeg også er et meget spændende og dynamisk retsområde faktisk altså erstatningsretten, som peger direkte mod nogle af de store CO²-udledere.

Samtidig synes jeg også, der er et problematisk aspekt ved det, fordi man kan sige, at der er jo tale om virksomheder, som har, altså, haft fuldt ud lovlige aktiviteter igennem mange år, de er en integreret del af en større økonomisk infrastruktur og på den måde også altså bidrager til alle produktionsled sådan set. Så hvorfor er det lige Shell alene, for eksempel, der skal bære byrden i denne her erstatningssag? Altså, hvad med alle de andre, som er kørt rundt i deres biler eller har haft tjent penge på at fremstille forskellige komponenter eller fødevarer på deres fabrikker – hvorfor skal de gå fri?

Emil Tarp Vang:

Ja, du tænker, det kan virke som en lidt arbitrær linje at lægge?

Henrik Palmer:

Det kan det nemlig; altså, man udpeger et bestemt, måske lidt tilfældigt, led i rækken af virksomheder, der har bidraget her – måske ikke helt tilfældigt, fordi man vil typisk pege på nogen, der kan betale, altså, så det vil typisk være, at man retter et krav mod nogen, der har kapital til at kunne betale eller eventuelt til at indgå et forlig. Men det er klart, det er en rigtig spændende udvikling, og det er selvfølgelig også noget, der fører til omtanke hos energivirksomhederne, og på den måde kan retssagerne sådan set være et incitament til, at man begynder at omstille sig til mere bæredygtige energiformer. Så ligesom at jeg synes, det kan være, altså, problematisk, fordi der ligger det her arbitrære i det, så er der også noget positivt i, at det skaber faktisk et incitament og presser nogle af de her virksomheder til at tænke på en ny måde omkring deres energiproduktion.

Del 4

Emil Tarp Vang:

Henrik, nu har vi jo talt en hel del om alle de udfordringer, som juraen står over for, men hvis vi her mod slutningen skulle prøve at vende blikket lidt mod den juridiske forskning og juraens potentiale for så at udvikle gode løsninger på alle de her mange problemer, hvordan ser du så det potentiale?

Henrik Palmer:

Jamen, der mener jeg jo, der er et stort potentiale, altså, det synes jeg godt jeg kan se, når jeg bare ser på vores eget fakultet her, Det Juridiske Fakultet på Københavns Universitet, vi har mange rigtig, rigtig gode fremsynede forskningsprojekter, der handler om, hvordan juraen kan spille en rolle i den grønne omstilling. Så jeg mener sådan set, at der ligger et ret stort potentiale, så ideerne mangler faktisk ikke og heller ikke, altså kan man sige, evnen til at se løsningerne. Men det er klart, forskerne kan jo ikke selv implementere deres løsningsforslag; det kræver også, at der er politisk vilje til at samle de her løsningsforslag op og vilje til at omsætte dem fra ide til politisk og juridisk virkelighed. Og det kræver jo altså, at der er den fornødne vilje hos beslutningstagerne, altså det vil sige Folketinget og regeringen, som i fællesskab kan lave ny og bedre lovgivning på det her område.

Emil Tarp Vang:

Så når vi kigger på forskningspotentiale, så er du fortrøstningsfuld, men måske lidt mere tøvende omkring beslutningstageres vilje?

Henrik Palmer:

Jeg er bestemt fortrøstningsfuld, når jeg kigger på forskningen. Nogle gange synes jeg måske, det går lidt for langsomt med at omsætte ideerne til realiserbar jura, og det tror jeg nok hænger sammen med, at der sikkert er mange økonomiske interesser på spil, som kan gøre det vanskeligt for politiske beslutningstagere at træffe nogle af de nødvendige beslutninger. Der er måske en tendens til, at man kigger lidt kortsynet frem mod næste folketingsvalg og ikke helt tænker nok på, at fremtidige generationer jo skal leve med konsekvenserne af de valg, der bliver truffet nu.

Emil Tarp Vang:

Og med det vil jeg bare sige: Henrik Palmer, tusind tak fordi du kom.

Henrik Palmer:

Velbekomme.

Outro

Lene Juhl Friedrichsen (Juristeriets anden vært):

Du har lyttet til Juristeriet. En podcast fra Det Juridiske Fakultet på Københavns Universitet. Tak for nu.